

Biyografi

Biyografi (yaşam öyküsü), alanında tanınmış bir kişinin hayatını anlatan yazı türüdür. Biyografi türünde siyaset, bilim, sanat, spor vb. alanlarda tanınmış insanların hayatı; bilgi, belge ve tanıklara dayanılarak, tarafsız ve gerçekçi bir şekilde anlatılır. Kişinin değeri, benzerlerinden farklı yönleri anlatılır. Biyografilerde bazen anılardan da yararlanılır. Açık, sade bir dille yazılan biyografide kronolojik bir sıra izlenebilir. Diğer öğretici metinlerde olduğu gibi biyografilerde de anlatıcı kurmaca bir kişi değil, yazarın kendisidir.

Eski Yunan edebiyatında Plutarkhos'un Hayatlar, İngiliz edebiyatında William Roper'in Sir Thomas More'un Hayatı ve James Boswell'in Samuel Johnson'un Hayatı, Avusturya edebiyatından Stefan Zweig'in Üç Büyük Usta dünya edebiyatının tanınmış biyografilerindendir.

Tanzimat Dönemi'nde Beşir Fuat'ın Victor Hugo, Namık Kemal'in Evrak-ı Perişan, Recaizade Mahmut Ekrem'in Kudemadan Birkaç Şair, Muallim Naci'nin Osmanlı Şairleri; Servetifünun Dönemi'nde Süleyman Nazif'in Mehmet Âkif adlı eseri biyografi türünde öne çıkar. Cumhuriyet Dönemi'nde İlhan Geçer'in Cahit Sıtkı Tarancı, Mithat Cemal Kuntay'ın Namık Kemal, Ahmet Rasim'in İlk Büyük Muharrirlerden Şinasi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Atatürk, Beşir Ayvazoğlu'nun Yahya Kemal, İhsan Işık'ın Türkiye Ünlüleri Ansiklopedisi adlı eserleri bu türün tanınmış örneklerindendir.

Otobiyografi

Otobiyografi (öz yaşam öyküsü) yazarın kendi yaşamını anlattığı yazı türüdür. Biyografide ve otobiyografide hayatı ele alınan kişinin başarıları, ilham verici yönleri açık, sade bir dille anlatılır. Otobiyografide anlatıcı birinci kişiyken biyografide üçüncü kişidir. Biyografiler bilgi, belge ve tanıklıklara bağlı olarak nesnel bir dille yazılır. Yazarın iç dünyasına dönük kaleme alınan otobiyografiler ise hafızaya ve anılara dayanır. Bu nedenle otobiyografi yazarı, biyografi yazarı kadar nesnel olamayabilir.

Amerikan edebiyatında Paul Auster'in (Pol Ostr) İç Dünyamdan Notlar ve Isaac Asimov'un (Aytek Ezimov) Dolu Dolu Yaşadım, Fransız edebiyatında André Gide'in (Andre Jid) Tohum Ölmezse dünya edebiyatının tanınmış otobiyografilerindendir.

Türk edebiyatında Abidin Dino'nun Kısa Hayat Öyküm, Şevket Süreyya Aydemir'in Suyu Arayan Adam otobiyografi türünde yazılan eserlerdendir.

Biyografi ve otobiyografi türleriyle benzerlikler gösteren monografi, öz geçmiş / CV, hâl tercümesi ve portre gibi türler de vardır.

Monografi: Sınırları kesin olarak belirlenmiş bir konuyu özel bir bakışla derinlemesine, ayrıntılı olarak anlatan yazılardır. Monografiler bir kişi, yer, eser, olay, konu hakkında yazılabilir.

Öz geçmiş / CV: Kişinin, hayatındaki önemli evreleri; elde ettiği bilgi, beceri ve tecrübeleri kendi ağzından anlattığı yazı türüdür. Öz geçmiş, çoğunlukla bir iş başvurusunda, kişinin

kendini tanıtmak için başvuru yaptığı kurum ya da kuruluşa verilmek üzere yazılır. Öz geçmiş, kişinin öğrenim durumunu, iş tecrübelerini, özelliklerini eksiksiz olarak yansıtmalıdır.

Hâl tercümesi: Osmanlı Dönemi'nde yazılan, daha çok öz geçmiş özelliği gösteren eserlerdir.

Portre: Bir kişiyi ayırt edici yönleriyle tanıtmayı amaçlayan yazılardır. Kişiyi yalnızca dış görünüşüyle yansıtan portreye fiziksel portre; kişinin iç dünyasını, duygularını, düşüncelerini, huy ve karakter özelliklerini anlatan portreye de ruhsal portre denir. Portrelerin çoğunda bu iki türün özellikleri bir arada bulunur.

Tezkire

Eski dönemlerde önemli kişilerin, özellikle şairlerin hayatlarının anlatıldığı; eserlerinden örneklerin verildiği düzyazı türüdür. Günümüzdeki biyografik-antolojik eserlere benzeyen tezkireler bir tür edebiyat tarihi çalışması da sayılabilir. Tezkireler genellikle mukaddime (giriş), şairlerin ve eserlerinin tanıtıldığı asıl metin ve hâtimedden (bitiş) oluşur. Tezkireler çoğunlukla yazarlarının adıyla anılır. Tezkirede şairler genellikle alfabetik olarak sıralanır.

Nesnel bir tutumla, açık ve sade bir dille, bilgi vermek amacıyla yazılan biyografilere göre tezkireler; öznel bir tutumla, övgü veya yergi amacıyla kaleme alınmıştır. Tezkirelerde yazarlar, genellikle sanat güçlerini göstermeye çalışmış; seci, aliterasyon, tezat ve tenasüplerle süslenmiş, sanatlı bir dil kullanmıştır.

Türk edebiyatındaki ilk şairler tezkiresi Çağatay şairi Ali Şîr Nevâî'nin yazdığı Mecâlisü'n-Nefâis'tir. Anadolu sahasında yazılan ilk şairler tezkiresi Sehî Bey'e ait olan Heşt Behîşt'tir. Türk edebiyatındaki tanınmış tezkireler arasında Latîfî'nin Tezkiretü's-Şuarâ, Ahdî'nin Gülşen-i Şuarâ, Âşık Çelebi'nin Meşâirü's-Şuarâ, Kınalızâde Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-Şuarâ sayılabilir.